

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Rebecka Månsson

Anonyma vittnen

Värna om vittnet eller den tilltalades rättigheter, en diskussion som pågått i 30 år

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Niklas Selberg

Termin: HT 2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	7
1.6 Disposition	8
2 CENTRALA BEGREPP OCH PRINCIPER	10
2.1 Rättssäkerhetsbegreppet	10
2.2 Kontradiktionsprincipen	11
2.3 Principen om fri bevisföring och bevisvärdering	11
2.4 Omedelbarhetsprincipen	12
2.5 Rättvis rättegång	12
3 VITTNETS BETYDANDE ROLL	13
3.1 Gällande rätt	13
3.2 Konsekvenser av att inte vittna sanningsenligt	14
4 VITNESSKYDD	16
4.1 Begreppet vittnesskydd	16
4.2 Kriminaliserade handlingar	16
4.3 Åtgärder under rättegången	17
4.4 Administrativa åtgärder	17

4.5	Kontaktförbud	17
5	ANONYMA VITTNEN	19
5.1	Införande av anonyma vittnen enligt 1990-talets förarbeten	19
5.2	2000-talets rättspolitiska och statliga argumentation	20
5.3	Nutida argument gällande anonyma vittnen	21
5.4	Anonyma bevis i svensk rättspraxis	23
5.5	Kränkning av artikel 6 i Europakonventionen	24
5.6	Europadomstolens krav för att godta anonyma vittnesmål som bevisning	25
5.7	Europarådets rekommendationer angående anonyma vittnesmål	26
6	AVSLUTNING	28
6.1	Analys	28
6.2	Slutsats	32
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34

Summary

Anonymous witnesses are not allowed in the Swedish legal system, although the subject has been debated in Sweden for decades. Due to increased organized crime and inadequate witness protection, anonymous witnesses is discussed as a solution to the problem.

The purpose of this essay is to straighten out if a system of anonymous witnesses would be possible in the Swedish legal system. This is done on the basis of the prevailing principles in the Swedish legal system and the requirement of legal certainty. The investigation will, through the legal dogmatic method and the legal analytical method, be based on provisions in force, important court decisions and judicial enquiries.

The main argument against a system of anonymous witnesses is that it will circumscribe the legal guarantees of the accused, for example the right to a fair trial and other principles which govern in Sweden. On the other hand, the witnesses do not fulfill their witnessing obligation followed by Swedish law due to fear. However, the Council of Europe and the European Court of Justice do not forbid anonymous witnesses. The European Court of Justice has through their established practice expressed that anonymous witnesses are an alternative which in several cases increases the witnesses willingness to fulfill their witnessing obligation. It does not always circumscribe the right to a fair trial.

Although an establishment of anonymous witnesses in the Swedish system would conflict with the accused's rights, it would in my opinion be a solution that brings more advantage than disadvantage to the Swedish society.

Sammanfattning

Sverige tillåter för närvarande inte anonyma vittnesmål. Ämnet har trots det varit uppe för diskussion i Sverige sedan 90-talet. Med anledning av den ökade gängkriminaliteten samt vittnens otillräckliga skydd ses anonyma vittnen som en alternativ lösning på problemet.

Syftet med uppsatsen är att utreda huruvida ett system med anonyma vittnen hade fungerat i svensk rätt eller inte. Undersökningen görs med bakgrund av de rådande principerna i den svenska rättsordningen samt kravet på rättssäkerhet. Med hjälp av den rättsdogmatiska och den rättsanalytiska metoden kommer undersökningen baseras främst på gällande rätt, viktiga rättsliga avgöranden och betydelsefulla utredningar.

Det huvudsakliga motargumentet som förs är att ett införande av anonyma vittnen i för stor del inskränker den åtalades rätt till en rättvis rättegång samt de principer som Sverige förhåller sig till. Samtidigt som vittnen på grund av rädsla inte vågar fullfölja den vittnesplikt som råder i Sverige.

Europarådet och Europadomstolen förbjuder inte användandet av anonyma vittnen. Europadomstolen har genom sin praxis belyst att anonyma vittnen är ett alternativ som i viss mån fungerar och inte nödvändigtvis behöver kränka rätten till en rättvis rättegång.

Trots att ett införande av anonyma vittnen i svensk rätt krockar med den tilltalades rättigheter, bör det i min mening vara en lösning som bidrar till fler fördelar än nackdelar för det svenska samhället i stort.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare, Niklas Selberg, universitetslektor vid Juridiska institutionen vid Lunds universitet, som bidragit med värdefulla kommentarer under skrivandet. Jag vill även tacka min farfar som stöttat mig genom min utbildning.

Lund, januari 2022.

Rebecka Månsson

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
Dir.	Direktiv
DS	Departementsserien
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
Europakonventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JK	Justitiekanslern
JT	Juridisk Tidskrift
Mot.	Motion
NJA	Nytt juridiskt arkiv
OSL	Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under de senaste årtiondena har viljan att vittna i brottmål minskat.¹ Flertalet vittnen uttrycker en rädsla och oro för att medverka i rättegångar på grund av rädsla att bli utsatta för våld och trakasserier om de lämnar sina vittnesmål. Rädslan är mest påtaglig i de grövre brottmålen, men likaså i fall med koppling till gängkriminalitet.² Vittnen har under en längre tid anført att det skydd de får från staten inte är tillräckligt för att de ska våga vittna sanningsenligt.³

Den svenska rapartisten Einár⁴ sköts till döds i oktober 2021. Mordet utfördes bara några dagar före den kommande rättegången i HovR, där Einár som målsäganden var kallad att vittna mot den kriminella organisationen Vårbynätverket.⁵ Trots Einárs skyddade personuppgifter förekom dessa i domstolshandlingarna, vilket de åtalade gärningsmännen kunde ta del av.⁶

Det råder inga tvivel om att Einár under de senaste åren levt under ständiga hot.⁷ Trots den kända hotbilden blev Einár föremål för dödsskjutningen. Anledningen bakom mordet tros vara den då kommande rättegången mot Vårbynätverket. Det bör dock observeras att motivet bakom mordet, i skrivandets stund, inte är fastställt.⁸

Med bakgrund av denna händelse kan man fråga sig huruvida vittnen tillhandahåller tillräckligt med skydd från staten för att kunna utöva den allmänna vittnesplikten som råder i Sverige idag. Ett införande av anonyma

---

¹ DS 1995:1, s.3 samt mot. 2020/21:2791.

² SOU 2004:1, s. 203.

³ DS 1995:1, s. 3.

⁴ Nils Grönberg.

⁵ Silverberg och Svärd, *Mordet på Nils "Einár" Grönberg*, 2021-11-19.

⁶ Hellman och Larsson, *Mordet på Einár visar varför vi inte vittnar*, 2021-11-19.

⁷ Hjertén och Jamshidi, *Einár levde under hot - hade skyddad identitet*, 2021-11-19.

⁸ TV4 Nyheterna, *Einár skulle vittna mot gängkriminella - levde under hot*, 2021-11-19.

vittnen hade kunnat vara en lösning på problematiken, samtidigt som det medför konsekvenser för den tilltalades rätt till en rättvis rättegång, vilket utgör en del av europarättens mänskliga rättigheter.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka gällande rätt samt möjligheter till att införa anonyma vittnesmål i Sverige i ljuset av kravet på rättssäkerhet. Det görs genom följande frågeställningar;

- Hur skyddas vittnen enligt svensk rätt i brottmålsprocessen?
- Hur förhåller sig anonyma vittnen till de rådande principerna i den svenska brottmålsprocessen?

1.3 Avgränsningar

Hotbilden som kommer att beskrivas riktas mot flertalet aktörer som befinner sig i en rättegångsprocess. Med beaktande av uppsatsens begränsade utrymme kommer huvudfokus ligga på att belysa hotbilden mot vittnen i brottmål.

Begreppet rättssäkerhet kan diskuteras utifrån flera olika intressanta perspektiv då det har en mångtydig innebörd. I uppsatsen kommer ett fåtal perspektiv beröras då det inte finns utrymme till en djupare diskussion av begreppet.

Det finns ingen möjlighet att redogöra för samtliga fall från Europadomstolen och svensk rättspraxis avseende anonyma vittnen. Ett urval av de mest relevanta fallen för uppsatsen har därför gjorts. En avgränsning har fått göras av samma anledning avseende utredningar rörande vittnesskydd. Vidare har det inte varit möjligt att göra en uttömmande redogörelse för de vittnesskydd som utgör svensk gällande rätt.

En intressant aspekt är andra länders reglering avseende vittnen i förhållande till Sveriges reglering. Med brist på utrymme kommer ett komparativt perspektiv inte framföras i denna uppsats. Det finns länder⁹ som redan infört anonyma vittnesmål som ett skyddsalternativ, vilket vid en längre uppsats hade varit givande att både jämföra och analysera.

1.4 Metod och material

Uppsatsen grundar sig på en rättsdogmatisk metod med inslag av ett europarättsligt perspektiv samt ett rättssäkerhetsperspektiv. Metoden tillämpas för att fastställa gällande rätt i Sverige.¹⁰ Ytterligare en metod som kommer användas är den rättsanalytiska metoden. Den tillämpas för att kunna analysera och kritisera den gällande rätten.¹¹ Kombinationen av den rättsanalytiska metoden och det europarättsliga perspektivet faller sig naturligt då uppsatsens syfte är att analysera gällande rätt i Sverige, vilket även omfattar Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

För att besvara de uppställda frågeställningarna tillämpas främst rättskällor då de bäst beskriver gällande rätt. Som rättskällor avses i detta fall svensk lagstiftning, propositioner, direktiv, departementsserier, Europakonventionen samt domstolsavgöranden i svensk och internationell rätt. Doktrin har använts som hjälpmedel till uppsatsen. Utöver detta har övrig litteratur i viss mån använts, såsom lagkommentarer, artiklar, motioner och JK:s rättssäkerhetsprojekt, vilka inte utgör rättskällor.

1.5 Forskningsläge

I Sverige har det i viss mån förekommit forskning på området, främst i form av statliga utredningar. Ytterligare forskning om hur anonyma vittnesmål

---

⁹ Bl.a. Norge, Danmark och Nederländerna.

¹⁰ Nääv & Zamboni, s. 25.

¹¹ Sandgren, s. 51.

hade kunnat utgöra ett fungerande system i svensk rätt har inte gjorts. De utredningar som förekommit hittills ligger till grund för denna uppsats.

Vad gäller begreppet rättssäkerhet har desto mer forskning utförts. JK, Frändberg¹², Jareborg¹³ och Peczenik¹⁴ är bara ett fåtal av de som genom åren diskuterat och analyserat begreppets innebörd. Uppsatsen tar utgångspunkt i Frändberg och JK:s bedömningar av begreppet.

1.6 Disposition

Uppsatsen består av 6 kapitel. Kapitel 2 redogör översiktligt för ett antal grundläggande principer och begrepp. Principerna är viktiga att förstå inför den kommande läsningen av uppsatsen.

Kapitel 3 fastställer gällande rätt för vittnen. Kapitel beskriver vilka regler som ett vittne har att förhålla sig till i svensk rätt. Vidare presenteras de konsekvenser som kan uppstå då ett vittne inte vittnar sanningsenligt.

Kapitel 4 nämner ett antal exempel på de vittnesskydd som finns att tillgå idag. Dessa beskrivs kortfattat men syftar till att ge en någorlunda förståelse av vilka olika skyddsformer det finns i Sverige. Uppräkningen är således inte uttömmande.

Kapitel 5 ger en inblick i de nationella utredningar som skett genom åren, vilka innehåller diskussioner och argument om anonyma vittnen. Därefter presenteras rättsfall från Europadomstolen samt svensk rättspraxis som berör ämnet. Kapitel 5 innehåller även en redogörelse av Europarådets rekommendationer.

---

¹² Professor emeritus i allmän rättslära vid Uppsala universitet.

¹³ Professor emeritus i straffrätt vid Uppsala universitet.

¹⁴ F.d. professor i allmän rättslära vid Lunds universitet.

Uppsatsen avslutas med en analyserande del och därefter en slutsats. Analysen och slutsatsen är till för att besvara de uppställda frågeställningarna mot bakgrund av vad som redogjorts i uppsatsens huvudtext.

2 Centrala begrepp och principer

2.1 Rättssäkerhetsbegreppet

Begreppet rättssäkerhet har flera olika definitioner. Den allmänna definitionen av begreppet är att staten, genom lagstiftning och effektiv rättsordning, skyddar medborgarna mot övergrepp från samhället. Skyddet består i att en medborgare inte ska dömas då det inte finns tillräckligt med bevisning. Skyddet ska säkra allas likhet inför lagen och reglerna ska tillämpas på ett förutsägbart och effektivt sätt.¹⁵

Rättssäkerhet kan, enligt Frändberg, beskrivas dels som ett begrepp för rättsstatsvärde, dels som ett tillstånd av frid under rättsordningens skydd. Att se rättssäkerhet som ett rättsstatsvärde innebär att staten skyddar medborgarna mot övergrepp från samhället genom lagstiftning och en effektiv rättsordning. Att se rättssäkerhet som ett tillstånd innebär istället att rättsordningen ska upprätthålla trygghet för medborgarnas liv och säkerhet.¹⁶

Frändberg menar att tre villkor ska vara uppfyllda för att rättssäkerhet ska bli gällande. Det ska finnas klara och adekvata regler, vilka är publicerade så att de är lättillgängliga för samtliga individer. De rättstillämpande organen ska dessutom tillämpa reglerna korrekt så att de är tillförlitliga.¹⁷

JK menar att den traditionella definitionen av rättssäkerhet avser en god och förutsebar rättsordning som ska garantera att ingen döms oskyldig. JK anser att begreppet rättssäkerhet bland annat innefattar allas likhet inför lagen,

---

¹⁵ Prop. 1984/85:32, s. 36.

¹⁶ Frändberg, s. 269.

¹⁷ Ibid, s. 274 f.

rätten till en öppen rättegång, rätten till opartiska domare samt rätten att höra vittnen.¹⁸

2.2 Kontradiktionsprincipen

Kontradiktionsprincipen är en av grundpelarna i det svenska rättssystemet. I en rättegång har parterna rätt att ta del av den andre partens yrkanden, grunder och bevisning. Vidare ska part ges tillfälle att besvara och ifrågasätta den bevisning som lagts fram.¹⁹

Kontradiktionsprincipen utgör en del av rätten till en rättvis rättegång som stadgas i artikel 6.1 Europakonventionen.²⁰ I artikelns punkt 3(d) framgår att en tilltalad person har rätt att ställa motförhör till vittnet. En vittnesutsaga som utgör en avgörande grund för en fällande dom utan möjlighet till motförhör är inte tillåtet enligt kontradiktionsprincipen.²¹

2.3 Principen om fri bevisföring och bevisvärdering

Den fria bevisprövningen kommer till uttryck i 35 kap. 1 § rättegångsbalk (1942:740) (RB). Principen baseras på fri bevisföring samt fri bevisvärdering. I en rättegång har parterna som huvudregel fri bevisföring, vilket innebär att de får åberopa all den bevisning de anser är nödvändig. Den fria bevisvärderingen ger domstolen rätt att fritt pröva värdet av den framlagda bevisningen, vilket även inkluderar bevisning i form av vittnesmål.²²

---

¹⁸ JK:s rättssäkerhetsprojekt, s. 57.

¹⁹ Ekelöf m.fl., s. 30 f.

²⁰ Ibid.

²¹ NJA 1992 s. 532.

²² Ekelöf m.fl., s. 34 f.

2.4 Omedelbarhetsprincipen

Dom som meddelas i ett mål får endast ske på det material som lagts fram under huvudförhandlingen, vilket ger uttryck för omedelbarhetsprincipen.²³

Det innebär att all annan bevisning som inte tas upp under huvudförhandlingen måste bortses från vid fastställandet av domen.²⁴

2.5 Rättvis rättegång

Europakonventionen är lagfäst och utgör en del av den svenska rättsordningen. Artikel 6 i Europakonventionen reglerar rätten till en rättvis rättegång. Syftet med artikeln är att garantera ett rättvist förfarande för samtliga parter som står inför domstol.²⁵

Offentlighetsprincipen kommer till uttryck i artikel 6.1

Europakonventionen. Principen innebär att den tilltalade har rätt till en offentlig förhandling inom skälig tid. Artikel 6.1 belyser även rätten till en oavhängig och opartisk domstol. Punkt 3 beskriver de minimirättigheter som den tilltalade har rätt till. Den tilltalade har bland annat rätt att underrättas om vad hen är åtalad för (a), få tillfälle att förbereda sitt försvar (b) samt ha möjlighet att förhöra de vittnen som åberopas som bevisning mot hen (d).

Det finns en speciell relation mellan artikelns punkt 1 och punkt 3.

Punkterna i artikel 6.3 utgör faktorer för den allmänna rätten till en rättvis rättegång. Relationen mellan punkterna medför att en kränkning av konventionen i brottmålsprocessen utgör en överträdelse av bägge punkter samtidigt.²⁶

---

²³ 17 kap. 2 § RB samt 30 kap. 2 § RB.

²⁴ Ekelöf m.fl., s. 28.

²⁵ Ehrenkrona, Europakonventionen (1994:1219) artikel 6, Karnov (JUNO), 2021-11-23.

²⁶ Danelius, s. 339.

3 Vittnets betydande roll

3.1 Gällande rätt

I Sverige råder allmän vittnesplikt med några få undantag.²⁷ Allmän vittnesplikt innebär en skyldighet att inställa sig inför domstol om åklagaren eller försvararen bedömer att det finns behov av det.²⁸ Den som vägrar avlägga vittnesmål kan begäras häktad, bli hämtad eller tilldelas vite.²⁹ Att inte vilja medverka i processen och på den grunden vägra vittna är inte en giltig anledning för att undgå vittnesplikten.³⁰ Personer med rädsla att utstå repressalier på grund av sitt agerande som vittne har inte heller någon möjlighet att avstå vittnesplikten.³¹

Ett vittne är en person som inte är part i målet eller medtilltalad.³² Det är upp till rätten att besluta huruvida den som är under 15 år eller lider av en psykisk störning är lämplig som vittne.³³ Den som är närstående till en part är inte skyldig att avlägga vittnesmål. Som närstående avses den som är eller har varit gift med part, eller är nära släkting.³⁴ Den som omfattas av tystnadsplikt eller sekretess inom sitt arbete är i viss mån undantagen från vittnesplikten.³⁵

Det finns fall då vittnesplikten undantas, trots den allmänna vittnesskyldigheten. En proportionalitetsbedömning ska i en sådan situation göras i varje enskilt fall. Omständigheter såsom hotbilden, vittnesmålets bevisvärde, brottets allvarlighetsgrad samt risken för att en felaktig fällande dom meddelas, måste beaktas i bedömningen.³⁶

---

²⁷ 36 kap. 1 § RB.

²⁸ 36 kap. 7 § RB samt dir. 2019:85, s. 5.

²⁹ 36 kap. 20–21 §§ RB.

³⁰ Wennergren, s. 42.

³¹ SOU 1990:92, s. 165.

³² 36 kap. 1 § RB.

³³ 36 kap. 4 § RB.

³⁴ 36 kap. 3 § RB.

³⁵ 36 kap. 5 § RB.

³⁶ RH 1995:32 samt Ekelöf m.fl., s. 220.

Det förekommer inte något lagfäst förbud att använda sig av anonyma vittnen. Enligt 36 kap. 10 § RB är dock ett vittne skyldig att redogöra för sitt fullständiga namn och vid behov ålder, yrke och hemvist. Att tillkännage sitt namn gör det då omöjligt för vittnet att undanhålla sin identitet inför rätten. Rätten är i behov av att känna till vittnets identitet för att kunna bedöma vittnets relation till den tilltalade och på så vis utreda huruvida vittnets utsaga kan anses trovärdig eller ej.³⁷

Ett vittne som ska redogöra för sin utsaga inför rätten är skyldig att avlägga en ed. Genom vittneseden intygar vittnet att den talar sanning. Det innebär att vittnen har en straffsanktionerad skyldighet att tala sanningsenligt.³⁸ Ett vittne som är under 15 år får inte avlägga ed, då denne inte kan dömas till någon straffrättslig påföljd om denne skulle ge en felaktig utsaga.³⁹ Den som lider av en psykisk störning som medför otillräcklig insikt får inte heller avlägga ed. Den som är närstående till den tilltalade är också undantagen från vittnesed, då det finns en stor risk för mened.⁴⁰

3.2 Konsekvenser av att inte vittna sanningsenligt

För att säkerställa en rättssäker och effektiv brottmålsprocess krävs att vittnen vågar vittna.⁴¹ Vittnen känner ofta oro och rädsla för att utsättas för repressalier med anledning av vittnesmålet, framförallt i grova brottmål.⁴² Kvinnor som anmält män för våld av olika slag har i vissa fall blivit hotade av männen att återkalla anmälan. Det är därför av stor vikt att skydda vittnen från hotfulla situationer eller erbjudande av pengar mot en falsk utsaga då

---

³⁷ 36 kap. 10 § RB.

³⁸ 36 kap. 11 § RB.

³⁹ 36 kap. 13 § RB samt 1 kap. 6 § BrB.

⁴⁰ 36 kap. 13 § RB samt Wennergren, s. 40.

⁴¹ Prop. 1996/97:135, s. 8.

⁴² DS 1995:1, s. 3.

detta påverkar rättssystemet negativt.⁴³ En skadlig inverkan på vittnet kan anses vara en skadlig inverkan på rättsordningen, det i sin tur på samhället.⁴⁴

Det har sedan länge varit känt för polisen att vissa medborgare avstår från att anmäla information om planerade eller utförda brott av ett kriminellt nätverk.⁴⁵ I vissa fall avstår medborgare från att anmäla för att en kriminell organisation erbjuder vittnet pengar innan hen kommer att förhöras av rättsväsendet. Erbjudandet kan bestå av pengar i utbyte mot att vittnet antingen avstår från att avge sitt vittnesmål eller ändrar sin utsaga i kommande domstolsförhör. När någon erbjuder pengar mot vittnets falska utsaga ingås ett avtal i form av pactum turpe.⁴⁶ Pactum turpe är ett avtal som ingåtts olagligt eller med ett omoraliskt syfte.⁴⁷

Ett vittne som avlagt ed men som trots detta väljer att förtiga sanningen, alternativt lämna felaktiga uppgifter, gör sig skyldig till mened.⁴⁸ Vittnet har rätt att ändra sin utsaga under förhöret. Denna möjlighet finns för att säkerställa att vittnet vid osäkerhet kring vissa frågor kan ändra sig för att slutligen landa i sanningen.⁴⁹ Om vittnet rättat sin utsaga före förhörets slut är hen fri från ansvar. Det är först när förhöret är avslutat som brottet anses fullbordat.⁵⁰ Om vittnet vid något tillfälle känner sig osäker kring svaret på en fråga ska denne påpeka det.⁵¹

Ett vittne som väljer att tåga framför att berätta vad hen iakttagit kan orsaka stor problematik. Åklagaren kan på grund av detta få en bristfällig gärningsbeskrivning som kan leda till ett försämrat underlag för åtalet.⁵² Ett vittne är därför en avgörande faktor för en friande respektive fällande dom.⁵³

---

⁴³ Prop. 1996/97:135, s. 8.

⁴⁴ SOU 1990:92, s. 24.

⁴⁵ Prop. 1981/82:141, s. 34.

⁴⁶ Heuman, s. 669 f.

⁴⁷ Adlercreutz & Mulder, s. 100 f.

⁴⁸ 15 kap. 1 § BrB.

⁴⁹ NJA 1945 s. 349 samt Jareborg, s. 98.

⁵⁰ Ulväng m.fl., s. 135.

⁵¹ Bring m.fl., s. 106 f.

⁵² Heuman, s. 684.

⁵³ Ekelöf m.fl., s. 219.

4 Vittneskydd

4.1 Begreppet vittneskydd

Vittnen som upplever obehag inför sitt vittnesmål kan med hjälp av domstol och polis vidta olika åtgärder i form av vittneskydd. Vittneskydd förekommer såväl före, under som efter rättegångsprocessen. Vissa skydd är lagstadgade och till för alla vittnen, medan andra inte är lagstadgade och mer begränsade.⁵⁴

4.2 Kriminaliserade handlingar

En person som med våld eller hot om våld angriper en person som redan avlagt ett vittnesmål eller en utsaga till en domstol begår brottet övergrepp i rättssak. Brottet blir även aktuellt när en person med våld eller hot om våld angriper en person i syfte att förhindra personen att avlägga vittnesmål. Den som angriper ett vittne på ett annat sätt än genom våld eller hot om våld, och genom detta handlande orsakar lidande, skada eller olägenhet för att vittnet ska hindras att avge sin utsaga gör sig även då skyldig till övergrepp i rättssak.⁵⁵ Bestämmelsen skyddar enbart förhörspersoner, däribland vittnen.⁵⁶

Vittnen har enligt bestämmelserna i kap. 3 och kap. 4 brottsbalk (1962:700) (BrB) skydd för brott mot liv och hälsa samt brott mot frihet och frid. Kapitlen omfattas av brott såsom misshandel, olaga hot, olaga tvång, hemfridsbrott och ofredande.⁵⁷

---

⁵⁴ Se följande avsnitt i uppsatsens kap. 4.

⁵⁵ 17 kap. 10 § 2 meningen BrB.

⁵⁶ Ulväng m.fl., s. 249.

⁵⁷ Kap. 3–4 BrB.

4.3 Åtgärder under rättegången

Rätten kan avvisa en part eller åhörare från att närvara under vittnesförhöret i rättsalen om vittnet inte vågar tala sanningsenligt med anledning av rädsla eller dylikt.⁵⁸ Ytterligare en möjlighet är att vittnet kan delta genom ljudöverföring, alternativt ljud- och bildöverföring. Det är upp till rätten att besluta om en sådan åtgärd är nödvändig.⁵⁹ Rätten kan i vissa fall förordna att förhandling ska ske inom stängda dörrar.⁶⁰

4.4 Administrativa åtgärder

Den som av särskilda skäl kan antas bli utsatt för brott, förföljelse eller allvarliga trakasserier kan ansöka om skyddad folkbokföring.⁶¹ Skyddad folkbokföring kan kombineras med sekretessmarkering.⁶² Den som kan komma att lida skada eller men genom att uppgifter offentliggörs kan få dessa sekretessbelagda.⁶³

Vid särskilt allvarliga hot kan fingerade personuppgifter tillämpas.⁶⁴

Fingerade personuppgifter har till syfte att skydda den person som kan antas bli föremål för våld eller allvarliga trakasserier om en viss person får reda på vart vittnet befinner sig.⁶⁵ Fingerade personuppgifter kan tillämpas då en person vittnat mot gängkriminalitet och därefter utsatts för hot.⁶⁶

4.5 Kontaktförbud

Kontaktförbud innebär att en person förbjuds besöka, kontakta eller förfölja den utsatta personen. Begreppet kontakta omfattar såväl kontakt via telefon,

---

⁵⁸ 36 kap. 18 § RB.

⁵⁹ 5 kap. 10 § RB.

⁶⁰ 5 kap. 1 § RB.

⁶¹ 16 § Folkbokföringslag.

⁶² Pettersson, Folkbokföringslag (1991:481) 16 §, Karnov (JUNO), 2021-11-16.

⁶³ 22 kap. 1 § OSL.

⁶⁴ 1 § Lag om fingerade personuppgifter.

⁶⁵ Pettersson, Lag (1991:483) om fingerade personuppgifter, Karnov (JUNO), 2021-11-16.

⁶⁶ SOU 2004:1, s. 91.

brev och mejl men även oanständiga gester.⁶⁷ Att köra förbi den utsatta personens hus flertalet gånger för att få personens uppmärksamhet omfattas också av begreppet.⁶⁸

Kontaktförbud erhålls då det finns risk att personen ifråga kommer att begå brott, förfölja eller allvarligt trakassera den utsatte.⁶⁹ I samband med kontaktförbud måste en proportionalitetsbedömning göras.⁷⁰

---

⁶⁷ Bexar: Lag (1988:688) om kontaktförbud 1 §, Karnov (JUNO), 2021-11-19.

⁶⁸ NJA 2013 s. 1227.

⁶⁹ 1 § Lag om kontaktförbud.

⁷⁰ Bexar: Lag (1988:688) om kontaktförbud 1 §, Karnov (JUNO), 2021-11-19.

5 Anonyma vittnen

5.1 Införande av anonyma vittnen enligt 1990-talets förarbeten

Våld och hot om våld mot vittnen uppmärksammades redan på 90-talet och har förekommit i flera utredningar sedan dess.⁷¹ Det har i dessa utredningar förts diskussioner om att införa anonyma vittnen som ett alternativ för de vittnen som riskerar repressalier på grund av sitt vittnesmål.⁷² Anonyma vittnen innebär att vittnets identitet är hemligt för den tilltalade. Något som idag, som huvudregel⁷³, inte är möjligt enligt svensk rätt.⁷⁴

År 1990 gav KRIPUT, en grupp inom Rikspolisstyrelsen, ett förslag om att införa anonyma vittnen. Ett vittne som riskerar repressalier borde enligt KRIPUT ha möjlighet att undanhålla identitetsuppgifter för den tilltalade.⁷⁵ Våldskommissionen tog upp KRIPUT:s förslag till diskussion men kom fram till att problemet inte kunde lösas genom att omkullkasta den svenska rättsordningens principer angående offentlighet och insyn i processmaterialet. Fokus borde enligt Våldskommissionen istället ligga på åtgärder som fysiskt stöd och identitetsbyte för vittnen.⁷⁶

I prop. 1993/94:143 betonade regeringen vikten av de grundläggande principer som präglar det svenska samhället. De ansåg att det inte var möjligt att åsidosätta dessa principer för att förbättra skydden för vittnen. Principerna ger bland annat uttryck för en parts rätt till fullständig insyn i målet och vad som kan läggas till grund för ett avgörande. Part ska ges möjlighet att besvara den bevisning som läggs fram. En av de grundläggande beståndsdelarna i ett fungerande rättssamhälle är att den

---

⁷¹ Ex. Rikspolisstyrelsen, SOU 1990:92, SOU 1998:40 samt SOU 2004:1.

⁷² SOU 2004:1, s. 203.

⁷³ Med undantag för kvalificerad skyddsidentitet, 36 kap. 10 § 3 st. RB.

⁷⁴ SOU 2021:35, s. 295.

⁷⁵ Rikspolisstyrelsen, s. 43.

⁷⁶ SOU 1990:92, s. 175 ff.

tilltalade har möjlighet att besvara och ifrågasätta den fakta som läggs fram i målet. Regeringens slutsats var således att de grundläggande principerna i den svenska domstolsprocessen inte ska frångås.⁷⁷

Brottsofferutredningen presenterade år 1998 en undersökning där de uttalade att ett vittne som utsätts för hot och övergrepp i majoriteten av fallen har en relation till den tilltalade. Behovet av anonyma vittnen ansågs på den grunden inte vara nödvändig då vittnets identitet redan är avslöjad i de flesta fall. Vid en relation har den tilltalade redan kännedom om vittnets identitet.⁷⁸

Utredningen betonade att den tilltalade genom sin försvarare har rätt att ställa motfrågor till vittnet samt ifrågasätta hens utsaga. För att fullfölja förhöret på bästa sätt måste försvararen känna till vittnets identitet. Vid tillämpning av anonyma vittnen krävs det regler om tystnadsplikt för försvararen. Det i sin tur leder till att försvararen inte kan fullfölja sin lojalitetsplikt till sin klient, på grund av den tystnadsplikt som i så fall skulle inträda. Brottsofferutredningen kom därför fram till att införandet av anonyma vittnen medförde mer problem än vad det medförde nytta.⁷⁹

5.2 2000-talets rättspolitiska och statliga argumentation

År 2004 tillsattes ytterligare en utredning med syfte att stärka vittnesskyddet.⁸⁰ Utredningen kom fram till att ett samhälle som inte skyddar vittnen kan leda till samarbetsproblem med polisen.⁸¹ Ett vittne som utsätts för hot och våld mot sitt liv och hälsa bör inte vara tvungen att

---

⁷⁷ Prop. 1993/94:143, s. 44 f.

⁷⁸ SOU 1998:40, s. 319.

⁷⁹ Ibid, s. 319 f.

⁸⁰ SOU 2004:1, s. 209.

⁸¹ Ibid, s. 15.

avslöja sin identitet. Vittnet bör istället försäkras skydd så att denne kan fullfölja sin vittnesplikt.⁸²

Det är av stor vikt att försvarssidan känner till vittnets identitet för att kunna bedöma skälen bakom vittnesmålet. Det finns risk att en person vittnar för att få den tilltalade dömd, trots att denne är oskyldig. Försvaret måste alltså kunna ifrågasätta skälen till vittnesmålet, så att det inte sker på fel grunder. Denna risk kan komma att öka vid ett införande av anonyma vittnesmål.⁸³ Vidare menade utredningen att införandet skulle strida mot principen om parts rätt till fullständig insyn. En part har rätt att ta del av de omständigheter som läggs fram inför domstolen och som utgör grund för ett domstolsavgörande.⁸⁴

Flertalet politiska partier, såsom Kristdemokraterna och Moderaterna, har genom åren visat sig vara för införandet av anonyma vittnen, främst för att minimera den ökade gängkriminaliteten.⁸⁵ De menade att en reglering av anonyma vittnesmål skulle leda till att fler vågar vittna samt vågar tala sanning. Ytterligare en fördel med anonyma vittnen som Kristdemokraterna anförde, är att fler vittnen dyker upp för att vittna i rättegången vilket är fördelaktigt ur en processekonomisk aspekt.⁸⁶

5.3 Nutida argument gällande anonyma vittnen

En särskild utredare tillsattes år 2019 med syfte att undersöka och föreslå åtgärder för att stärka den svenska rättsprocessen samt öka lagföringen, vilket resulterade i SOU 2021:35. Utredningen redogjorde att det är av stor vikt att den tilltalade tillsammans med sin försvarare kan bemöta den

---

⁸² SOU 2004:1, s. 209.

⁸³ Ibid, s. 210.

⁸⁴ Ibid, s. 203.

⁸⁵ Ex. mot. 2012/13:Ju234, mot. 2012/13:Ju276, mot. 2015/16:2251 samt mot. 2019/20:2470.

⁸⁶ Mot. 2015/16:2251.

bevisning som läggs fram mot den tilltalade, men även att ifrågasätta trovärdigheten i vittnesutsagan. Av utredningen framgick att införandet av anonyma vittnesmål kan komma att inskränka den tilltalades rätt till fullständig insyn i målet.⁸⁷

Utredningen kom fram till att anonyma vittnesmål bör införas endast om starka skäl föreligger. Starka skäl kan föreligga då ett anonymt vittnesmål är nödvändigt för att skydda särskilt utsatta vittnen från hot och våld. Detta under förutsättning att det leder till fler vittnesmål samt att den nuvarande gängkriminaliteten förväntas minska. Slutsatsen av utredningen är att det inte anses föreligga tillräckligt starka skäl för att införa en reglering om anonyma vittnesmål då det kräver för stora förändringar i Sveriges nuvarande rättssystem.⁸⁸

JK, Svea HovR och Brottsoffermyndigheten instämde med utredningens argumentation.⁸⁹ Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten delade dock inte den slutsats som utredningen kom fram till. De ansåg att det finns tillräckliga skäl att införa anonyma vittnesmål för att få ordning på den ökade gängkriminaliteten.⁹⁰

Polismyndigheten anförde att Sverige står inför ett allvarligt läge och bör därför pröva alla möjligheter som finns. Det system vi har idag, vilket offentliggör parternas uppgifter i rättegången, leder till att vittnen inte vågar vittna. Ett införande av anonyma vittnesmål hade kunnat leda till att fler vågar vittna. Det hade i sin tur kunnat leda till att gängkriminaliteten minskar då fler personer förmodligen kommer att dömas.⁹¹

Enligt Ekobrottsmyndigheten går det att införa anonyma vittnesmål utan att rättssäkerheten påverkas negativt. Ekobrottsmyndigheten gav även förslag

---

⁸⁷ SOU 2021:35, s. 354 f.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ JK:s, Svea HovR:s och Brottsoffermyndighetens remissyttrande till SOU 2021:35.

⁹⁰ Ekobrottsmyndighetens och Polismyndighetens remissyttrande till SOU 2021:35.

⁹¹ Polismyndighetens remissyttrande till SOU 2021:35.

till krav som ska uppställas för att inte påverka rättssäkerheten. Ett sådant krav kan, enligt Ekobrottsmyndigheten, vara att det ska föreligga ett konkret hot från en person som är känd för att använda sig av våld. Vidare redogjorde myndigheten för att bestämmelserna enbart bör tillämpas på tillfällighetsvittnen.⁹²

5.4 Anonyma bevis i svensk rättspraxis

I NJA 1998 s. 204 var en kvinna åtalad för att ha anlagt två mordbränder i en hyresfastighet. Bevisningen bestod till viss del av vittnen, men även en videoinspelning. Videoinspelningen visade en gestalt som hade rört sig i trapphuset minuter innan en av bränderna startade. Inspe­lningen hade tillsammans med ett brev lämnats anonymt till polisen. HD konstaterade att videoinspe­lningen som bevis inte stred mot artikel 6 i Europakonventionen om det fanns ytterligare bevis som stödde den.⁹³

Tre år senare uppmärksammades ett nytt fall på området. Det beslutades att ett vittne som hade stor risk att bli utsatt för repressalier skulle få vara anonymt vid bevisupptagningen under förundersökningen. HovR tillät det anonyma vittnet då det ansågs utgöra det bästa bevismedlet.⁹⁴

Europadomstolen har tidigare tillåtit förhör som skett under förundersökningen att användas som bevisning i huvudförhandling, trots att det utgör anonymitet. Detta under förutsättning att försvaret fått möjlighet att ställa motfrågor alternativt att det anonyma förhöret inte utgör den avgörande bevisningen i målet.⁹⁵ De tilltalade var inte närvarande under förfarandet men försvararna hade möjlighet att ställa motfrågor till det anonyma vittnet. HovR poängterade dock att det anonyma vittnet gav ett väldigt litet bevisvärde i förhållande till vad ett icke anonymt vittnesmål gör.⁹⁶

---

⁹² Ekobrottsmyndighetens remissyttrande till SOU 2021:35.

⁹³ NJA 1998 s. 204.

⁹⁴ RH 2001:71.

⁹⁵ Doorson mot Nederländerna.

⁹⁶ RH 2001:71.

5.5 Kränkning av artikel 6 i Europakonventionen

Europadomstolen har genom åren fått ta ställning till frågan om anonyma vittnesmål. De har betonat att det är av stor vikt att kraven i artikel 6 i Europakonventionen följs trots ett införande av anonyma vittnen.⁹⁷

I målet Kostovski mot Nederländerna hade den tilltalade dömts för bankrån där två anonyma vittnesmål låg till grund för avgörandet. Varken Kostovski eller domstolen hade kännedom om vittnenas identiteter. Vittnena hördes inte under rättegången vilket medförde att Kostovski och hans försvar inte fick möjlighet att förhöra vittnena och ifrågasätta trovärdigheten i deras vittnesmål. Europadomstolen kom fram till att artikel 6 i Europakonventionen kränkts då försvarets rättigheter för en rättvis rättegång inte uppfyllts. Den tilltalade ska ges möjlighet att ifrågasätta vittnesuppgifterna.⁹⁸

I ett annat mål, Windisch mot Österrike, hade Windisch dömts för stöld. Två oidentifierade personer, med rädsla för repressalier, hade lämnat sina vittnesuppgifter till polisen. Vittnena hördes enbart av polisen och hördes inte under rättegången. Europadomstolen ansåg att Windisch med försvar inte fått tillfälle att ifrågasätta vittnenas utlåtanden. Domstolen hade inte heller bildat sig en uppfattning om vittnenas trovärdighet. Med bakgrund av detta ansågs Windisch ha dömts utan full rätt till rättvis rättegång i enlighet med artikel 6 i Europakonventionen.⁹⁹

---

⁹⁷ Se följande avsnitt.

⁹⁸ Kostovski mot Nederländerna.

⁹⁹ Windisch mot Österrike.

5.6 Europadomstolens krav för att godta anonyma vittnesmål som bevisning

Det finns dock fall där anonyma vittnesmål inte kränker artikel 6 i Europakonventionen. Två personer hade pekat ut Doorson som narkotikahandlare utifrån ett antal fotografier. Detta utgjorde endast en del av bevisningen i målet. Personerna hade efter rättens bedömning ansetts vara i behov av anonymitet. Doorsons försvarare förhörde vittnena utan kännedom om deras identitet. Med bakgrund av att försvaret hade getts möjlighet att förhöra vittnena samt att utpekandet av Doorson inte utgjorde den avgörande bevisningen för fällande dom ansågs fallet inte stått i strid med artikel 6 i Europakonventionen.¹⁰⁰

Europadomstolen belyste att det funnits skäl till anonyma vittnen med bakgrund av rätt till liv, hälsa och säkerhet till en person som stadgas i artikel 8 i Europakonventionen.¹⁰¹ En domstol måste känna till vittnets identitet för att utreda huruvida det finns tillräckliga skäl för att undanhålla den, en bedömning som måste göras i varje enskilt fall.¹⁰²

I fallet med Doorson konstaterade domstolen att en fällande dom inte enbart får grundas på ett anonymt vittne. Det måste således finnas ytterligare bevisning som utgör grund för en fällande dom. I ett senare fall korrigerades detta uttalande. Europadomstolen tillade då att det måste ställas krav på ytterligare och omfattande säkerhetsgarantier då det anonyma vittnesmålet till stor del är avgörande för den fällande domen.¹⁰³

År 2020 hölls en rättegång mot Boshkoski där en del av bevisningen bestod i ett vittne vars identitet undanhölls på grund av det rykte som Boshkoski hade. Med bakgrund av detta mål, anförde Europadomstolen att den nationella domstolen inte hade utrett huruvida det var befogat att vittnet var

---

¹⁰⁰ Doorson mot Nederländerna.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Taxquet mot Belgien och Visser mot Nederländerna.

¹⁰³ Pesukic mot Schweiz.

anonymt. Vidare framförde Europadomstolen att vittnets identitet förmodligen redan var uppenbart för Boshkoski då de var bekanta sedan tidigare. Beslutet om att hålla vittnet anonymt föreföll sig därför obefogat då det inte ansågs bidra till något skydd för vittnet.¹⁰⁴

5.7 Europarådets rekommendationer angående anonyma vittnesmål

Europarådet presenterade år 1997 ett antal rekommendationer vilket gällde hot om vittnen och den tilltalades rätt till försvar. Europarådet redogjorde att de stater som genom nationell lagstiftning godtar anonyma vittnen bör använda det som en exceptionell åtgärd. Med risk för att den tilltalades rättigheter till försvar sätts i spel, bör det finnas regler som motsätter detta. Vidare anförde Europarådet att anonyma vittnen endast bör användas i de fall då det finns en allvarlig överhängande fara för vittnets liv eller frihet, eller då det finns fara för att vittnet inte kan utföra sitt arbete. Ytterligare ett krav för att tillåta anonyma vittnesmål är att vittnet bedöms vara trovärdig samt att vittnets uppgifter kan utgöra betydelsefull bevisning i målet. Europarådets slutsats var att mål innehållande anonyma vittnen inte ska utgöra den huvudsakliga grunden för en fällande dom.¹⁰⁵

År 2005 lades en ny rekommendation från Europarådet fram. Europarådet framförde att anonyma vittnesmål bör vara en undantagsåtgärd. De betonade även vikten av en rättvis rättegång för båda parterna. Vid tillämpning av en sådan undantagsåtgärd ska parterna ges möjlighet att ifrågasätta vittnets behov av anonymitet samt ifrågasätta vittnets trovärdighet.¹⁰⁶

Europarådet höll fast vid sin rekommendation från år 1997 vad gäller att anonyma vittnesmål enbart bör finnas då den nationella myndigheten bedömer att vittnets eller närståendes liv eller frihet är allvarligt hotad, att

---

¹⁰⁴ Boshkoski mot Nordmakedonien.

¹⁰⁵ Council of Europe, Recommendation No. R (97) 13.

¹⁰⁶ Council of Europe, Recommendation No. R (2005) 9.

bevisningen är av betydande värde samt att vittnet känns trovärdigt.
Europarådet konstaterade slutligen att ett anonymt vittnesmål inte bör vara
det avgörande för en fällande dom.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ Council of Europe, Recommendation No. R (2005) 9.

6 Avslutning

6.1 Analys

Ett system med anonyma vittnen medför olika åsikter. Ämnet diskuteras hett av politiska partier i Sverige såväl som i Europarådet och Europadomstolen. Vissa anser att det krävs mer skydd för att upprätthålla sanningsenliga vittnen, medan andra anser att ett system med anonyma vittnen skulle påverka den tilltalades rättigheter i för stor del.

Europarådets två rekommendationer utgår från samma ståndpunkt, men skiljer sig något åt. År 1997 menade Europarådet att anonymitet bör tillämpas då vittnets liv eller hälsa är i fara. År 2005 tillades att anonymitet bör tillämpas även då vittnets närståendes liv eller hälsa är i fara.

Europarådet uppgav år 1997 att ett anonymt vittnesmål inte ensamt får ligga till grund för en fällande dom. Detta korrigerade Europarådet år 2005 då de bytte ut ordet ska till bör. Korrigeringen påverkade Europadomstolens rättspraxis då det i Doorson mot Nederländerna konstaterades att en fällande dom inte enbart får grundas på ett anonymt vittnesmål. I Pesukic mot Schweiz framförde Europadomstolen att ett anonymt vittnesmål som är avgörande för en fällande dom kräver ytterligare säkerhetsgarantier. Med bakgrund av Europarådets förändring kan man fråga sig om det går mot en mer tillåtande syn på anonymitet i rättegångsprocessen.

Europarådet, Europadomstolen och de nationella utredningarna är överens om att användandet av anonyma vittnesmål ska vara förenligt med artikel 6 i Europakonventionen. Bestämmelsen får inte inskränkas genom ett införande av anonyma vittnesmål. Europadomstolen och de svenska utredningarna har även uttryckt att anonyma vittnesmål kräver att det inte föreligger en relation mellan parterna som avslöjar vittnets identitet för den tilltalade. Då förlorar anonymiteten sin effekt och bidrar inte till ett starkare skydd för vittnet, vilket är huvudsyftet.

Då Sverige saknar ett system av anonyma vittnesmål, har frågan om vittnets anonymitet inte berörts särskilt mycket i svensk rättspraxis. 1998 års fall tar dock upp frågan om hur ett anonymt bevis i form av videoinspelning ska hanteras. Det enda fallet där ett anonymt vittne tillåtits i svensk rätt är RH 2001:71. Tillåtelsen gavs dock inte med anledning av frågan om rättssäkerhet utan för att det ansågs utgöra det bästa bevismedlet. Trots att godkännandet av anonymt vittne inte berodde på att förbättra rättssäkerheten pekar fallet på att frågan om anonyma vittnesmål vid 2000-talet vidgats något. Då det inte tillkommit något nyare rättsfall på området verkar frågan i de svenska domstolarna åter ha stannat av.

Med bakgrund av de nationella utredningar som tagits fram kan det utläsas en antydning om att vilja införa ett system med anonyma vittnen. De nationella utredningarna pekar på att anonyma vittnen i för stor del inskränker den tilltalades rättigheter. Det är av stor vikt att den tilltalades intressen tillgodoses så att denne får en rättvis rättegång. Den tilltalade måste ges möjlighet att ifrågasätta vittnets trovärdighet. Det ligger i den tilltalades intresse att kunna försvara sig på bästa sätt, vilket främst sker genom kännedom om vittnets identitet. Pondera att ett vittne väljer att vittna enbart för att den vill se den tilltalade dömd, trots att denne är oskyldig till brottet den står åtalad för. Pondera vidare att vittnet är anonymt, vilket innebär att den tilltalade inte ens har rätt att veta vem det är som går bakom ryggen på hen. Den tilltalade har inte möjlighet att försvara sig inför rätten och beskriva den trasiga relationen mellan parterna. Detta förfarande hade lett till en inskränkning av kontradiktionsprincipen och rätten till en rättvis rättegång.

Att den tilltalade sedan döms med anledning av det felaktiga vittnesmålet, kan inte anses bidra till en tryggare rättsordning. Det bidrar snarare till en större risk för felaktiga domar. Med ett system av anonyma vittnesmål hade vem som helst kunnat bli anklagad för ett brott, utan möjlighet att ifrågasätta var anklagelserna kom ifrån. Detta i sig utgör en rättsosäkerhet.

Om försvaret inte ges möjlighet att ifrågasätta vittnet, har rätten endast att värdera åklagarens vittnesförhör. Domstolen har fri bevisvärdering, men i detta fall bör åklagaren hamna i överläge då enbart åklagarsidan har möjlighet att förhöra vittnet. Då enbart en part får förhöra vittnet kan riktigheten i vittnets utsaga inte säkerställas. Det i sin tur leder till att det anonyma vittnesmålet ger ett lågt bevisvärde. Ett bevisvärde så lågt att anonymiteten inte bidrar till att gängkriminaliteten minskar, utan enbart till ett starkare vittnesskydd.

En av de grundläggande principerna som präglar den svenska rättsordningen är den fria bevisföringen. Principen ger möjlighet för parterna att lägga fram den bevisning de anser är nödvändig för målet. Om part anser att ett anonymt vittne är en nödvändig bevisning bör detta kunna åberopas. Samtidigt får inte bestämmelsen om att ett åberopat vittne måste redogöra för sitt fullständiga namn frångås. Den fria bevisföringen och 36 kap. 10 § RB krockar i detta avseendet.

Förslaget om att den tilltalades försvarare skulle få höra vittnet men därefter tillhandahålla tystnadsplikt gentemot sin klient hade medfört komplikationer. Försvararen hade inte kunnat tillgodose den lojalitetsplikt som hen har mot sin klient. Om klienten stod åtalad för gängkriminalitet hade dennes kompanjoner säkerligen kunnat använda sig av repressalier mot försvararen för att få information om vittnets identitet. Det i sin tur hade kunnat leda till att försvararen inte vågat fortsätta sin arbetsuppgift på ett felfritt sätt.

En fördel med anonyma vittnesmål är att fler vittnen hade vågat träda fram. Rädslan för att bli utsatt för repressalier hade avtagit om det funnits en möjlighet att vittna anonymt. Även brott som övergrepp i rättssak, mened och mutning hade minskat. Fler hade vågat vittna, vilket hade lett till bättre bevisning till grund för domstolens avgörande. Det i sin tur hade medfört ett tryggare samhälle och ett mer tillförlitligt rättssystem.

Som tidigare beskrivits erbjuder det svenska rättssystemet flertalet skydd som är inriktade på specifika situationer då vittnen är i behov av särskilt skydd. Vissa skydd, såsom administrativa åtgärder, kan komma att påverka vittnets framtid. Vittnet kan behöva gömma sig samt ha hemliga personuppgifter för resten av sitt liv, vilket utgör en stor uppoffring enbart för ett vittnesmål. Kontaktförbud utgör ett vittnesskydd för de vittnen där en risk för hotfulla situationer redan föreligger. Kontaktförbudet hindrar den tilltalade från att själv ta kontakt med vittnet, det hindrar dock inte den tilltalade från att skicka meddelanden genom sin umgängeskrets. Att förhandlingen sker bakom stängda dörrar eller över ljudöverföring är inte heller tillräckligt. I många fall finns en risk att vittnets röst är igenkännbar för den tilltalade. Att leva med dessa skydd medför att vittnet måste se sig över axeln, då det finns en risk att den tilltalade på ett eller annat sätt vill hämnas. Som anonymt vittne hade dessa problem inte uppstått då den tilltalade inte på något sätt kan få kännedom om vittnets identitet.

Trots de olika vittnesskydden som finns att tillgå uttrycks en rädsla från vittnen. Att vittnen uttrycker rädsla talar för att dagens skydd inte är tillräckliga. Hade de varit tillräckliga hade en diskussion om ett nytt system inte kommit på tal. Att inte våga vittna medför i sig ett rättsosäkert samhälle. Enligt den allmänna definitionen av begreppet rättssäkerhet ska medborgarna på ett effektivt sätt skyddas genom lagstiftning, vilket vittnen menar att de inte gör. Rättssäkerhet består vidare av att inte dömas skyldig vid otillräcklig bevisning samt rätten till likhet inför lagen. Kriminella gäng som lyckas muta och hota vittnen till tystnad sätter redan rätten till likhet inför lagen ur funktion.

Att tillåta kriminella gäng att tysta vittnen, utan konsekvenser, medför att de börjar styra rättssystemet på deras egna grunder. Det i sin tur medför en stor påverkan på Sveriges framtida välfärd och demokrati. Grunderna för ett fungerande rättssamhälle är att alla vågar anmäla och vittna i brottmål. Sverige förhåller sig till ett antal grundläggande principer, däribland omedelbarhetsprincipen. En åtgärd som hade kunnat ses över är om tidigare

vittnesförhör ska väga tyngre i en brottmålsprocess. Möjligheten finns att vittnet då inte hade hunnit bli mutad eller hotad till tystnad.

Vi måste börja värna mer om vittnen då de utgör en viktig del av bevisningen i brottmål, vilket i många fall är avgörande. De hjälper samhället i stort och därför borde samhället bistå dem med skydd. Om Sverige inte gör något åt problematiken kring den ökade gängkriminaliteten ihop med vittnens rädsla, kommer fler undgå att vittna. Medborgarna kommer låtsats som att de inte sett något av intresse, istället för att meddela polisen om vad de faktiskt iakttagit. Detta i sig kommer medföra ett otryggt samhälle och kommer med all sannolikhet att leda till en ökad kriminalitet i Sverige, om det nu inte redan gjort det.

6.2 Slutsats

Problematiken kan beskrivas som en slags vågskål mellan å ena sidan att förbättra skyddet för vittnen, å andra sidan att ta vara på de grundläggande principer som styr vårt rättssamhälle. Anonyma vittnesmål kan leda till ett rättsosäkert samhälle då den tilltalade inte kan försvara sig på ett korrekt sätt, samtidigt som vi idag redan har ett rättsosäkert samhälle då medborgare inte vågar vittna. Begreppet rättssäkerhet innebär även rätt till likhet inför lagen. Det omfattar den åtalades samt vittnens rätt till en rättvis rättegång. Vi bör därför beakta både den tilltalades och vittnets rättigheter, vilket innefattar den tilltalades rätt till fullständig insyn i målet och vittnens rätt att erhålla skydd från staten.

Då de svenska vittnesskydden idag inte är tillräckliga, bör förändringar ske snarast. De vittnesskydd som finns att tillgå i Sverige är bland annat övergrepp i rättsak, skydd i enlighet med kap. 3 och kap. 4 BrB, rätten kan avvisa en part eller en åhörare från rättsalen, vittnet kan delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Vidare kan vittnet erhålla skyddad folkbokföring, sekretessmarkering, fingerade personuppgifter samt kontaktförbud. Anonyma vittnen hade kunnat leda till ett förbättrat skydd

för vittnen. Ett ökat skydd hade lett till att fler vittnen hade vågat vittna. Det i sin tur hade medfört en minskad kriminalitet och därmed ett tryggare samhälle. Mot bakgrund av Europadomstolens praxis utgör anonyma vittnesmål inte alltid ett hinder mot rättssäkerheten. Det finns således möjlighet att införa ett system med anonyma vittnesmål där de grundläggande principerna inte påverkas i för stor utsträckning. Det krävs dock en tydlig och genomarbetad lagstiftning. Enligt min mening bör ett sådant system endast tillåtas i undantagsfall och precis som Europadomstolen anser, utgöra en undantagsåtgärd.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Otryckta källor

TV4 Nyheterna: "Einár skulle vittna mot gängkriminella - levde under hot",
TV4 Nyheter, <<https://www.tv4play.se/program/nyheterna/einr-skulle-vittna-mot-gangkriminella-levde-under-hot/13723140>>, publicerad 2021-10-22, besökt 2021-11-19.

Tryckta källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1990:92	Våld och brottsoffer
DS 1995:1	Vittnen och målsägande i domstol
SOU 1998:40	Brottsoffer, Vad har gjorts? Vad bör göras?
SOU 2004:1	Ett nationellt program om personsäkerhet
SOU 2021:35	En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring

Propositioner

Prop. 1981/82:141	Om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt m.m.
Prop. 1984/85:32	Om riktlinjer för det framtida arbetet mot ekonomisk brottslighet m.m.
Prop. 1993/94:143	Brottsoffren i blickpunkten - en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning
Prop. 1996/97:135	Ändring i brottsbalken, Skärpning av straff för övergrepp i rättssak

Övrigt riksdagstryck

Mot. 2012/13:Ju234	Tillåt personer att vittna anonymt i rätten
Mot. 2012/13:Ju276	Vitnesskydd
Mot. 2015/16:2251	Anonyma vittnesmål
Mot. 2019/20:2470	Möjlighet att vittna anonymt vid rättegång
Dir. 2019/85	En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring
Mot. 2020/21:2791	Anonyma vittnesmål vid fall med gängkriminella och organiserad brottslighet

Remissyttranden

Brottsoffermyndigheten, remissyttrande över betänkandet *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35), Ju2021/02078/L5, 2021-09-28, Dnr 05479/2021.

Ekobrottsmyndigheten, remissyttrande över betänkandet *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35), Ju2021/02078/L5, 2021-09-21, Dnr EBM2021–425.

Justitiekanslern, remissyttrande över betänkandet *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35), Ju2021/02078/L5, 2021-09-20, Dnr 2021/3594.

Polismyndigheten, remissyttrande över betänkandet *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35), Ju2021/02078/L5, 2021-09-28, Dnr A316.663/2021.

Svea Hovrätt, remissyttrande över betänkandet *En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring* (SOU 2021:35), Ju2021/02078/L5, 2021-09-28, Dnr HSV 2021/755.

Europa

Europarådet

Council of Europe, Recommendation No. R (97) 13, 1997-09-10.

Council of Europe, Recommendation No. R (2005) 9, 2005-04-20.

Rättsfall

Sverige

Hovrätten

RH 1995:32

RH 2001:71

Högsta domstolen

NJA 1945 s. 349

NJA 1992 s. 532

NJA 1998 s. 204

NJA 2013 s. 1227

Europa

Europadomstolen

Boshkoski mot Nordmakedonien, dom 2020-09-04, ECHR, no. 71034/13.

Doorson mot Nederländerna, dom 1996-03-26, ECHR, no. 20524/02.

Kostovski mot Nederländerna, dom 1989-11-20, ECHR, no. 20524/92.

Pesukic mot Schweiz dom 2012-12-06, ECHR, no. 25088/07.

Taxquet mot Belgien, dom 2010-11-16, ECHR, no. 926/05.

Visser mot Nederländerna, dom 2002-02-14, ECHR, no. 26668/95.

Windisch mot Österrike, dom 1990-09-27, ECHR no. 12489/86.

Elektroniska källor

Hellman, Cyril & Larsson, Stig: "Mordet på Einár visar varför vi inte vittnar", Aftonbladet,

<<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/66Wkde/mordet-pa-einar-visar-varfor-vi-inte-vittnar>>, publicerad 2021-10-26, besökt 2021-11-19.

Hjertén, Linda & Jamshidi, Jamshid: "Einár levde under hot - hade skyddad identitet", Aftonbladet,

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/z76q1w/einar-levde-under-hot--hade-skyddad-identitet>>, publicerad 2021-10-22, besökt 2021-11-19.

Silverberg, Josefin & Svärd, Fanny: "Mordet på Nils "Einár" Grönberg", SVT Nyheter, <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/mordet-pa-nils-ein-r-gronberg>>, publicerad 2021-10-23, besökt 2021-11-19.

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Mulder, Bernard Johann: *Avtal, lärobok i allmän avtalsrätt*. 14 uppl., Wolters Kluwer 2017.

Bring, Thomas, Diesen, Christian & Wahren, Alexandra: *Förhör*. 3 uppl., Norstedts Juridik 2008.

Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. 5 uppl., Norstedts Juridik 2015.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik & Heuman, Lars: *Rättegång, fjärde häftet*. 7 uppl., Norstedts Juridik 2009.

Frändberg, Åke: 'Om rättssäkerhet'. *JT* 200/01 nr 2 s. 269.

Heuman, Lars: 'Köpta vittnen'. *SvJT* 1983.

Jareborg, Nils: *Brotten - tredje häftet, brotten mot allmänheten och staten*. 2 uppl., Norstedts 1987.

JK:s rättssäkerhetsprojekt: *Rättssäkerheten i brottmål: rapport från JK:s andra rättssäkerhetsprojekt*. 1 uppl., JK:s rättssäkerhetsprojekt 2009.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro: *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur 2018.

Rikspolisstyrelsen: *Vitnesskydd*, RPS rapport, 1990.

Sandgren, Claes: *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*. 4 uppl, Norstedts Juridik 2018.

Ulväng, Magnus, Jareborg, Nils, Friberg, Sandra & Asp, Petter: *Brotten mot allmänheten och staten*. 2 uppl., Iustus 2014.

Wennergren, Bertil: 'Om vittnesplikten'. *SvJT* 1998.

Lagkommentarer

Bexar, Mikaela: Lag (1988:688) om kontaktförbud 1 §, Karnov (JUNO), besökt 2021-11-19.

Ehrenkrona, Carl Henrik: Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, artikel 6, Karnov (JUNO), besökt 2021-11-23.

Pettersson, Birgitta: Folkbokföringslag (1991:481) 16 §, Karnov (JUNO), besökt 2021-11-16.

Pettersson, Birgitta: Lag (1991:483) om fingerade personuppgifter, Karnov (JUNO), besökt 2021-11-16.